

Dicționarul Academiei și d. Sextil Pușcariu

De cîtva timp, Academia Romîna a făcut [d-lui Sextil Pușcariu] onoarea de a-l însărcina cu redactarea dicționarului limbii romînești, care a găsit înfirșit omul de realitate și de măsură ce-l poate dăce, în termen scurt, la bun capăt.

N. Iorga, *Neamul Romînesc*, 15 Oct. 1906.

„Junimea Literară” din Suceava ne aduce, în al ei al XII-lea număr, un specimen din Dicționarul limbii romîne, pe care îi lucrează, din însărcinarea Academiei, d. Sextil Pușcariu.

Am citit cu interes acest specimen, verbul „a ajunge” și ne simțim datorii să spunem cîteva cuvinte asupra *metodului* adoptat de d. Pușcariu în alcătuirea dicționarului așa de cu nerăbdare așteptat de Academie și de unii cîrturari romîni.

Și, mai întîiu, constatăm că d. Pușcariu, probabil pentru a răspunde cît mai *răpede* așteptărilor Academiei, s'a crezut în drept să-și însușească munca gata a d-lui Hasdeu, făcînd din dicționarul, pe care-l lucrează, o a doua ediție „revăzută”, dar necorectată a Etimologicului d-lui Hasdeu. Și poate că are dreptate d. Pușcariu de a renunța la o muncă personală, cînd, neavînd ceva nou de spus, găsește lucrul gata făcut.

Noi credem însă că d. Pușcariu ar fi făcut și mai bine, lucrul ar fi mers și mai *răpede* (și aceasta e condiția *primă* pe care o pune Academia), dacă ar fi transcris pur și simplu pe d. Hasdeu, fără să *mai schimbe unele exemple* și fără să *adauge unele explicații proprii*, cum e de pildă aceea că „adeseori subiectul e un abstract... de care complementul fuge”, ori că mișcarea, pentru a ajunge undeva, „poate avea direcție orizontală, să plece de jos în sus sau de sus în jos”—*adaosuri* care, credem, nu vor fi spre folosul acestei a doua ediții a d-lui Hasdeu, care, probabil, va afla cu surprindere această *corectare* a sa.

Așadar, afară de aceste abateri arătate mai sus, încolo, atît în *înșirarea înțelesurilor cît și în explicațiile semantice și în exemple*, d. Pușcariu urmează atît de fidel pe d. Hasdeu încît, dintr'un punct de vedere, opera d-lui Pușcariu are o adevărată utilitate, dat faptul că *Ety-mologicum Magnum* nu se mai află în comerț.

Pentru a pune publicul în curent cu modul cum d. Pușcariu a „revăzut” Etimologicul d-lui Hasdeu, vom face aici o dare de samă a specimenului publicat :

D. Pușcariu : „Înțelesul fundamental al lui „ajung” este: „a uni

cevă cu ceva, a duce la oaltă capetele a două obiecte".—D. Hasdeu (Magn. Et. Rom. Tom. I, 1887, col. 617): „Sensul fundamental este latinul *adjungo*=*ad+jungo*" anesc la o laltă prin capete un ce cu un ce".

D. Pușcariu—trezind la înțelesul figurat—: „Ceea ce se leagă stă „cuvintele" și scopul apropierei e „înțelegerea".—D. Hasdeu: „Printr-o tranziție semasiologică imediată: „rejoindre l'un l'autre"—*tomber d'accord, s'entendre, réciprocal* „a se ajunge" înseamnă a se înțelege cu alții".

După aceasta d. Pușcariu enumeră izolațiile: „A se ajunge (în vorbă, în cuvânt, la cuvinte, la sfat, cu prețul, cu irlgul, din zestre)" scriindu-le în șir și deosebindu-se prin aceasta de d. Hasdeu, care le înșiră unele sub altele în diferitele aliniate în col. 618 și 619, realizând astfel d. Pușcariu o adevărată economie de spațiu (căci a doua condiție pusă de Academie e *economia de spațiu*).—La sfârșitul acestui înțeles, d. Pușcariu, *ca și d. Hasdeu*, grupează la un loc exemple în care „a se ajunge" ar avea, cum zice d. Hasdeu, un „sens pejorativ", măcar că în realitate nu e de loc vre-un înțeles deosebit.

La înțelesul al II-lea, „atteindre, attrapper" (la d. Pușcariu),—„atteindre, saisir" (la d. Hasdeu), se urmează *iarăși* șirul d-lui Hasdeu, începând cu primul înțeles exemplificat prin *același* pasaj din Psaltirea lui Dosofteiu:

„Datu-mi-ai vârtute și mi-ai lărgit pașii, să pocuie călca lute și să-mi ajung pizmașii, Dacă-i voi ajunge să fac dintr'înșii cirduri, (la d. Pușcariu pg. 199; la d. Hasdeu col. 621).

Urmează cu înțelesul de „a întrece";

La d. Pușcariu: „Un grad mai mult decit a ajunge e „a întrece".—La d. Hasdeu: „ajung se învecinează cu *întrec*... dar anume cu un moment anterior".

Urmează înțelesul de a „apuca":

La d. Pușcariu: „...Sensul „a prinde... a apuca" *Să mine amă dracui sufletul meu și să ajungă*, Coresi, P. S. 13 =ca să gonească amă vrăjmașul sufletul meu și să-l ajungă, Dosofteiu=persequatur ergo inimicus animam meam et comprehendat", paralelă și comparație între Coresi, Dosofteiu și Vulgata, luată *exact* din:—D. Hasdeu 624: „ajung" „saisir". Coresi, 1577, ps. VII: „De să mâne amu draculii sufletulă meu și să ajungă", acolo unde la Dosofteiu, 1680: „ca să gonască amu vrăjmașul sufletul meu și să-l ajungă", iar în Vulgata „persequatur ergo inimicus animam meam et comprehendat".

La înțelesul 2 figurat:

D. Pușcariu: „Adesc-orî subiectul e un abstract care înseamnă un lucru rău sau neplăcut, precum moartea, boala etc. de care compimentul—omul—e închipuit ca fugind".—D. Hasdeu 625, mult mai concis: „Cu același sens de „apuca" *ajunge* pe cineva bôla, obosâla, grija etc."

Apoi urmează celelalte înțelesuri fără nici o abatere.

La d. Pușcariu „în imprecăziuni".—La d. Hasdeu 625 „în blăstamuri".

D. Pușcariu: „(Jur.) + Ajung pre cineva cu proces [sau judecată] adică îl înving=causa vinco quempiam... Jemanden den Prozess abgewinnen. L(exicon) B(udan)*—D. Hasdeu 628 „ajung... ca termen juridic. Lexicon Budan: „*ajung* pe cine-va cu procesu, adică îl înving, cauza vinco quempiam, Jemanden den Proces abgewinnen“.

Și astfel merge d. Pușcariu și mai departe lămurindu-ne că „a ajunge“ se deosebește de „a sosi“ prin aceea că „sosirea“ cuprinde numai ideea atingerii punctului din călătorie, fără să implice, ca „ajungerea“, nota unei mișcări prealabile lungi și anevoioase*, ceea ce la d. Hasdeu, 629 e: „E sinonim cu *sosesc*; *ajung* însă cuprinde în sine elementul unei dificultăți pe care nu-l are *sosesc*“.

La sfârșit, înțelesul de „suffire“:

La d. Pușcariu: „Avem construcțiunea a se ajunge (cu ceva) cu acelaș sens: Nu se ajunge cu leafa nici două săptămâni“—La. d. Hasdeu 635 e ceva mai complet: „...forma reflexivă: „se ajunge“. Lexicon Budan: „el nu se ajunge cu leafa sa=non sufficit ei salarium“.

Aci termină d. Pușcariu, *pentru că nici la d. Hasdeu nu e mai mult.*

În toate exemplele citate mai sus, d. Pușcariu nu citează *niciodată opera d-lui Hasdeu*, pe care o citează,—sub prescurtarea HEM—numai la alte 6 exemple: 3 exemple sînt din *documente inedite*, unul dintr'un manuscris al lui D. Cantemir și unul dintr'o poezie populară *la care d. Hasdeu nu arată izvorul*. Dicționarul merge mai *răpede* cu acest sistem. Și de sigur—nu e nevoie să i-o indicăm—d. Pușcariu dela *bărbat* încolo!), de unde se isprăvește Etymologicum Magnum, va reedita pe d. Tikin, care merge până la litera C incluziv și pe care n'ar fi făcut rău dacă încă și de pe-acuma l-ar fi consultat; *ar fi învățat poate de acolo să separe înțelesurile verbului transitiv de acele ale verbului netransitiv și reflexiv și nu le-ar fi zvrilit amestecate la un loc; n'ar mai fi dat filiația înțelesurilor greșită așa cum o dă d. Hasdeu și ar fi băgat astfel de samă că înțelesul de „a se înțelege cu cineva“ pe care-l are verbul „a ajunge“ într'un exemplu ca „Șerban Vodă agînsăse și cu craiul Sobiețki, ca să se scoboare în gîos la Bugiac“ (Letopiseți II, 268) nu derivă imediat din înțelesul de „a atinge“ ci din acest din urmă derivă, între altele, înțelesul de „a sosi“ din care rezultă înțelesul de „a se adresa către cineva cu rugămintă“ ca de pildă: „Agîns-au acei Codrent la Cantemir Vodă, de i-au ertat, (Letopiseți II, 258) și din acesta apoi se dezvoltă sensul de „a se înțelege cu cineva.“*

Și fiindcă a venit vorba de greșeli, să relevăm și lipsuri: d. Pușcariu, luînd pe d. Hasdeu și zicîndu-și în sine „Tu se'lo mio maestro e'î mio autore“, a scăpat din vedere d. p. înțelesul de „reuşesc să“ pe care-l are verbul „a ajunge“ într'un exemplu ca „Cine va putea ajunge să spue din destul luptele tale“ (Mineele de Rîmnic pe 1. Oct, fila 119

1) Pentru *dat*, îi recomandăm pag. 514 din acest număr al „V. R.“

recto, coloana 2), precum și înțelesul derivat din precedentul de „a avea valoare” într'un exemplu ca: „Ghicitori care nu ajung o ceapă degerată” (P. Maior, *Istorie p. începutul Românilor în Dacia p. 270*).

Dar acest specimen nu ne îndrituiește numai de a discuta *modul* ci și proporțiile ce d. Pușcariu dă dicționarului său. Ceea ce a făcut pe Academie să-i încredințeze d-sale lucrarea dicționarului a fost dorința de a-l vedea repede sfârșit. Noi, care cunoaștem din alte lucrări pe d. Pușcariu ca pe un harnic și conștiincios muncitor pe terenul filologiei române, ne-am închipuit că, posedând atita pregătire cât să poată aprecia dificultatea unei asemenea întreprinderi și chibzuind bine, „quid ferre recusent, quid valeant humeri”, se va mărgini, satisfăcând dorința Academiei, să dea un dicționar cu proporții mai modeste. D-sa, se vede, lăsându-se ademinit de ușurința cu care merge lucrul alătura de d. Hasdeu, dă unui cuvânt ca verbul „a ajunge”,—care e departe de a fi unul din cuvintele cele cu mai multe înțelesuri—proporții tot atit de întinse aproape cât și la maestrul și autorul său.

Până la *C* incluziv d-sa poate merge destul de *răpede*, căci, după *bârbat*, are pe d. Tikin; nu-i vorbă, e un inconvenient: până la *bârbat* după *metodul* d-lui Hasdeu, apoi până la *C* după al d-lui Tikin! Dar fiindcă acest început . . . *obligă*, dacă d. Pușcariu va duce dicționarul pe acest picior, *il va putea isprăvi d-sa după dorințele Academiei?*

Credem că ar face mult mai bine dacă ar lăsa, chiar de pe acum, modelul ademenitor, dar primejdios, al marelui Etymologic—ori numai l'ar utiliza pe acesta, precum și alte dicționare, spre compilare—și ar lua ca bază „Dicționarul Universal” al d-lui Șăineanu, dându-ne o altă ediție, aceasta, se'nțelege, nu numai „revăzută”, ci și adăogată și corijată. N'ar fi o lucrare lipsită de folos și ar fi și mai potrivită cu puțurile d-sale.

Constantin Botez